

Janez Cvirn, **Das »Festungsdreieck«**. **Zur politischen Orientierung der Deutschen in der Untersteiermark (1861–1914)**. Prev. Irena Bruckmüller-Vilfan. Ur. Ernst Bruckmüller, Meinhard Brunner, Janez Cvirn, Filip Čuček, Jure Gašparič, Martin Moll, Mojca Šorn in Andrej Studen. Dunaj: LIT Verlag, 2016. 344 strani.

Izid *Trdnjavskega trikotnika*, klasičnega dela o političnih stališčih, izbirah in vizijah tistega dela spodnještajerskega prebivalstva, ki je samo sebe dojemalo kot Nemce in se zato prištevalo k nemški naciji, je razumevanje slovenske zgodovine dolgega 19. stoletja pred slabima dvema desetletjema postavilo na glavo. Na večletnem raziskovanju in analizi arhivskih virov, člankov iz nemškega in slovenskega časopisja, spominske literature, dokumentarnega gradiva in znanstvene oz. strokovne literature temelječ prikaz političnih stališč, želja, izbir in odločitev spodnještajerskih Nemcev, je namreč ob izidu leta 1997 po svoji zasnovi in vsebini predstavljal večkratni in v marsičem tudi radikalni prelom s starejšimi obravnavami tega obdobja slovenske preteklosti. V globoko zakoreninjene razlagalne modele starejšega slovenskega zgodovinopisja je Janez Cvirn (1960–2013) zarezal že s tem, ko je za predmet svojih raziskav vzel politično angažirano spodnještajersko malomeščansko prebivalstvo. Prebivalstvo torej, ki je bilo dotlej na precej slabem glasu. Nemcev se je namreč v očeh slovenske kulturne in politične elite že od mednacionalnih spopadov 19. stoletja naprej, še toliko bolj pa po strahotni izkušnji nacistične okupacije, držala stigma dednih sovražnikov slovenskega naroda. Cvirn se je potemtakem osredotočil na Nemce, torej na prebivalstvo, ki so mu bile v stereotipizirani predstavi slovenske preteklosti pripisane le najslabše lastnosti, motivi in delovanja. In če jim že ni bila dodeljena vloga fevdalnih izkoriščevalcev, vnetih graditeljev nemškega mostu na Jadran oziroma lokalnih podpornikov nacističnega gibanja, je bila njihova prisotnosti na današnjem slovenskem ozemlju zagrnjena z zaveso globokega in precej pomenljivega molka. Zdi se sicer, da tovrstni molk prevladuje še dandanes. Naključni obiskovalci mest, ki označujejo oglišča Cvirnovega *Trdnjavskega trikotnika*, bodo tako le stežka opazili, da je v teh krajih še pred nekaj desetletji živelo tudi nemško čuteče prebivalstvo.

Vendar pa osredinjenost na zamolčani in prezrti del zgodovine današnjega ozemlja Slovenije ni bil edini Cvirnov metodološki in vsebinski rez s poprejšnjo tradicijo slovenskega zgodovinopisja. Nasprotno, v *Trdnjavskem trikotniku* je Cvirn sledeč V. Meliku in F. Zwitteru kot sploh prvi slovenski zgodovinar na sodoben način spregovoril o vzpostavljanju modernih nacionalnih občestev in mednacionalnih

konfliktih poznoavstrijskega obdobja. Izhajajoč iz analize razpoložljivih lokalnih in regionalnih spodnještajerskih virov je Cvirn zastopal stališče, da velja razmah modernih nacionalnih identifikacij med širšimi sloji prebivalstva kronološko umeščati šele v drugo polovico 19. stoletja, ne pa, kot je veljalo dotlej, v zgodnejša ali nemara celo veliko zgodnejša obdobja. Cvirn je tako že pred dvajsetimi leti zagovarjal tezo, da »je bila v času pred marčno revolucijo 1848 prevladujoča identiteta večine prebivalstva na Spodnjem Štajerskem še vedno izrazito lokalna in regionalna«. Množično sprejemanje nacionalne identitete kot ene izmed »inovativnih nadregionalnih ideologij« in s tem povezan »prehod od starejših oblik identifikacije, povezane z mestom in deželo, v smeri identifikacije z lastno jezikovno in v nadaljnjem z »narodno« skupino v modernem smislu,« pa da zato sodi v čas po izbruhu marčne revolucije (str. 12).

Iz zgoraj navedenih razlogov zato v primeru *Trdnjavskega trikotnika* iz dvajsetletne časovne distance ne velja zgolj pritrčiti iskrenemu poklonu, ki ga je ob izidu v svoji recenziji zapisal Vasilij Melik, Cvirnov mentor in predhodnik na Oddelku za zgodovino ljubljanske univerze. Kajti *Trdnjavski trikotnik* ni bil zgolj delo, ki, kot je menil Melik, »po svoji zasnovi, vsebini in dokumentaciji predstavlja popolno novost v našem zgodovinopisju.« V metodološkem oziru je bil pomen Cvirnove knjige za razumevanje slovenske zgodovine dolgega 19. stoletja še precej večji. Kar nekaj let preden je to postalo modno v angleško in nemško piščem zgodovinopisju, so namreč Cvirnov raziskovalni pristop in posledično tudi njegova dognanja predstavljala odmik od etnicističnih (J. King) razumevanj oblikovanja in razmaha nacionalnih identitetnih kategorij. S tovrstnim stališčem se je torej Cvirn že zelo zgodaj umestil v mednarodno skupnost raziskovalcev habsburške zgodovine, ki so na osnovi raziskav podobnih lokalnih in regionalnih primerov politične in družbene realnosti poznega 19. stoletja prihajali do tako rekoč identičnih zaključkov. Izhajajoč iz konkretne lokalne in regionalne dinamike je potemtakem Cvirn v marsičem anticipiral nekatere dandanes tako rekoč splošno sprejete sklepe o naravi nacionalizacijskih procesov v avstrijskem delu monarhije. Na žalost se sicer Cvirn v širše, čez slovenske meje segajoče polemike o fenomenih nacionalizacije in nacionalne diferenciacije skorajda ni vključeval. Res pa je, da je ves čas skrbno spremljal in tudi zelo dobro poznal publikacije zgodovinarjev in zgodovinarjev, ki so o tovrstnih historičnih fenomenih pisali v angleščini in nemščini. Zato lahko zgolj obžalujemo, da je Cvirnov *Trdnjavski trikotnik* v širšem krogu raziskovalcev vse do danes ostajal bolj ali manj prezrt. Delo je bilo pač napisano in objavljeno v slovenskem jeziku, misel na prevod besedila v nemški jezik pa je ob kopici ostalih pedagoških in raziskovalnih obveznosti skoraj do konca ostajala na robu profesorjeve pozornosti.

Cvirnova raziskava in interpretacija političnega čutenja in delovanja spodnještajerskih Nemcev je slabih dvajset let po objavi izvirnika z izidom predelane nemške različice *Trdnjavskega trikotnika* v prevodu Irene Bruckmüller-Vilfan sedaj končno na voljo tudi veliko širšemu krogu zainteresiranih bralk in bralcev. Zamisel, da bi knjiga vendarle izšla tudi v nemškem jeziku, je sicer postala aktualna konec leta 2012. Prvotne redakcije besedila se je lotil že sam avtor, ki si

je zelo želel, da bi knjiga v dopolnjeni in izboljšani nemški različici navsezadnje le ugledala luč sveta. Ko je postalo jasno, da naloge sam ne bo mogel dokončati, je za pomoč prosil kolegice in kolege z Inštituta za novejšo zgodovino. Urejanju besedila so tako svoj čas sprva namenili Filip Čuček, Mojca Šorn, Jure Gašparič in Andrej Studen. Poenotili so opombe, izpopolnili seznam literature, obenem pa tudi poiskali in v besedilo vstavili številne originalne citate iz spodnještajerskega časopisja. V opombe so bile dodane tudi notice o pomembnejših in bolj izpostavljenih slovenskih politikih, ki jih v originalni različici, namenjeni slovenskemu bralstvu, seveda ni bilo. Za njimi so odgovorno nalogo z vso predanostjo prevzeli avstrijski kolegi. Skrb za urejanje je prešla v roke Ernsta Bruckmüllerja, avtorja predgovora k nemškemu prevodu. Bruckmüllerju gre vsa zasluga za minuciozno in mukotržno nadomeščanje v originalnem besedilu po spodnještajerskem časopisju citiranih trditev državnozborskih poslancev z izjavami, zabeleženimi v zapisnikih državnega zbora. Na koncu je Martin Moll še enkrat koncizno pregledal končno različico besedila in dodal tehtno spremno besedo, v kateri je ovrednotil pomen »Festungsdreiecka« znotraj polja raziskav zgodovine nacionalnih konfliktov in nacionalne diferenciacije. Pri redakciji nemškega besedila je torej šlo za kolektivni podvig, pri katerem je sodelovalo lepo število Cvirnovih kolegov, znancev in tudi prijateljev.

Nekateri med njimi so o vlogi in pomenu Cvirnovih raziskovanj z izbranimi besedami spregovorili tudi ob predstavitvi *Das »Festungsdreiecka«* oktobra 2017 na ljubljanski Filozofski fakulteti. V predavalnici, kjer je Janez Cvirn dolga leta posredoval svoje izjemno znanje generacijam študentk in študentov, se nas je zbralo precejšnje število. Ob tej priložnosti sicer nismo zgolj pozdravili izida prevoda, pač pa smo se poklonili tudi spominu na velikega zgodovinarja, predanega kolega in izvrstnega učitelja. Temu primerno se je zato dogodek zaključil s smehom in veliko dobre volje na obrazih številnih prisotnih. A obenem tudi s tiho in skelečo mislijo, da nas je profesor Janez Cvirn zapustil veliko prezgodaj.

Jernej Kosi